
LIITE 1

Tietoa ja materiaalia alakoulun opettajille turvataitokasvatuksen ja seksuaaliterveyden opetuksen tueksi



Sisällys

1. JULISTEITA	3
2. MATERIAALIA OPETUKSESSA KÄYTETTÄVÄKSI	4
Toiminnallisia tehtäviä /THL-seksuaalikasvatus	4
Luokat 1–2.....	4
Luokat 3–4.....	4
Luokat 5–6.....	5
Turvallinen Oulu –hanke	5
Helsingin kaupungin grooming -hanke.....	5
Muuta materiaalia.....	6
3. VIDEOMATERIAALIA.....	7
4. NETTISIVUJA / OPPAITA VERKOSSA.....	8
5. KIRJOJA JA OPPAITA.....	10
6. VANHEMMILLE.....	11

1. JULISTEITA

Väestöliitto

- [Hei mitä minussa tapahtuu?](#)
Alakoululaisille. Kolmella kehityspor-
taalla kuvataan, miten lapsi kehittyi,
miten hän voi ilmentää kehitystään
ja miten aikuinen voi tukea ja suojata
tätä kehitystä. Kielet: selkosuomi,
ruotsi.
- [Turvataidot ja lapsen keho.](#) Juliste
auttaa aikuisia löytämään sopivat
sanat, kun he haluavat opastaa
lapsia suojaamaan itseään ja kun-
nioittamaan toisia. Jokaisesta asiasta
opitaan tieto, taito ja asenne. Kielet:
selkosuomi, ruotsi, englanti, venäjä,
viro, arabia, pohjois-saame, koltta
saame, inarin saame.

Pelastakaa Lapset ry

- [TURVA-juliste aikuisille ja Turva-juliste
lapsille ja nuorille.](#) Muistisäännöt,
miten toimia, jos lapsi tai nuori joutuu
ahdistelun tai häirinnän kohteeksi
verkossa.

Kasvukaruselli

- [Seksuaalisuus ja turvataidot – vinkit
nuorille pähkinäkuoressa.](#) Sisältää
kaksi seinätaulua, jotka voi tulostaa
esimerkiksi luokan, oppilaitoksen tai
vaikka terveydenhoitajan vastaanoton
seinälle. Vinkit turvalliseen kohtaami-
seen sekä kasvotusten että verkossa.
Lisäksi koottuna hyvät lisätiedon
lähteet ja nuorille suunnatut mak-
suttomat palvelut. Suunnattu 10-18
vuotiaille. ■



2. MATERIAALIA OPETUKSESSA KÄYTETTÄVÄKSI

Toiminnallisia tehtäviä /THL- seksuaalikasvatus

Materiaali löytyy tästä linkistä

https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/seksuaalikasvatus/perusopetus/alaluokilla

Luokat 1–2

- Jokainen voi tuoda luokaan kuvan itsestä vauvana tai piirtää, jos kuvia ei ole. Laitetaan kaikki kuvat näkyville ja sitten arvuutellaan, kuka kukin on. Voidaan myös katsoa, miten paljon jokainen on muuttunut ja miten paljon ihminen kehittyy muutamassa vuodessa.
- Leikataan paperista tai pahvista suuri paperinukke ja kiinnitetään se luokan seinälle. Eri sukupuolista tehdään omansa. Luokan voi jakaa pikkuryhmiin (3-4 lasta) ja tehdä pohjia jokaiselle ryhmälle. Ryhmä nimeää niin paljon ruumiinosia, kun suinkin keksii. Mietitään samalla, että paikkojen nimet eivät ole kenenkään mielestä loukkaavia. Kuvat jätetään seinälle, jolloin nimet alkavat tuntua jokapäiväisiltä.
- Tehdään pahvista iso piirretty kirjahylly luokan seinälle. Hyllylle liimataan paperille piirrettyjä erilaisia tykättäviä asioita. Hyllyt voidaan "täyttää" erikseen tyttö ja poika -tavaroilla ja vertailla onko poikien ja tyttöjen tykkäämät asiat erilaisia vai samanlaisia ja jos ovat niin, miksi lapset arvelevat niin olevan.

- Tehdään kuvakollaasi lehdistä leikatuista kuvista aiheena: Monenlaiset ihmiset

Luokat 3–4

- Harjoitellaan tilanteita, joissa kieltäytyään ja keskustellaan siitä, miltä tuntui sanoa ei? Oliko se helppoa vai vaikeaa? Esimerkiksi:
- Kun ei halua lähteä toisen mukaan – miten sanon napakasti ja kohteliaasti ei?
- Kun toinen haluaa pussata, mutta itse ei tahdo – miten silloin sanotaan ei?
- Kuvataan tykkäämisen tunnetta jonkin taiteenlajin keinoin. Muodostetaan pienet ryhmät, jotka saavat itse valita lajin, jolla kuvataan tykkäämistä (teatteri, maalaus, musiikki jne.)
- Pohditaan tarvittaessa yhdessä murrosiän merkitystä – miksi keho muuttuu.

Luokat 5–6

- Katsotaan piirretyistä kuvista kehon muutoksia murrosiässä ja niiden eroja.
- Tehdään kuvakollaasi ihmisen elämänculusta. Ryhmät piirtävät ihmisen kuvan vauvasta vanhukseen joko alasti tai uimapuvut päällä, jolloin kehon muutokset näkyvät.
- Pohditaan yhdessä murrosiän merkitystä – miksi keho muuttuu? Opettaja

jakaa oppilaat pieniin ryhmiin. Jokainen ryhmä tekee yhdestä murrosiän muutoksesta posterin, jotka laitetaan luokan seinälle. Esimerkiksi iho rasvoittuu, pituus ja paino muuttuvat, rinnat ja sukuelimet kasvavat, kuukautiset tai siemensyöksyt alkavat jne.

- Pidetään ihonhoitotunti. Jaetaan parit, jotka avustavat toisiaan ihon puhdistuksessa. Tunti pidetään kaikille oppilaille
- 6. luokan tunti voi perustua oppilaiden esittämiin kysymyksiin murrosiästä. Kysymykset tehdään kotona samanlaisille papereille ja palautetaan postilaatikkoon, jolloin intymiteettisuoja säilyy. Kaikkiin kysymyksiin vastataan.
- Seurustelevatko 5.–6. luokkalaiset vai eivät? Selvää on, että 10-vuotias ihastuu, mutta voiko 10 -vuotias seurustella? Oppilaiden ja vanhempien kanssa pitää keskustella, miten seurustelu alkaa ja miten kimpassa ollaan.
- Pidetään levyraati lasten tuomista levyistä ja äänestetään paras rakkauslaulu.
- Tunnilla keskustellaan, mitä seksi ja ehkäisy tarkoittavat. Selvitetään perusteet kondomista ja sen käytöstä.
- Tutustutaan kuukautissuojoihin ja esitellään kondomi. Lapsien annetaan hypistellä niitä ja tehdä kysymyksiä.
- Tunnilla keskustellaan, mistä itsetyydytyksessä on kyse ja annetaan lupa nauttia itsestään.
- Oppilaiden kanssa keskustellaan, mitä voi tehdä ja minkä ikäisenä. Seksiin liittyen on lakeja. Ei ole olemassa oikeuksia ilman vastuuta.
- Porno on älypuhelimien myötä tullut helpommin lasten ulottuville. Lasten

kanssa pitää puhua pornosta; mikä on totta ja mikä ei. Jos vahingossa nähdyt pornokuvat ahdistavat lapsia, tulee asia purkaa heidän kanssaan keskustelemalla.

Turvallinen Oulu -hanke

- Turvallinen Oulu -hankkeessa on tuotettu materiaalia alakoulujen turvataitokasvatukseen sekä vanhempainiltoihin. Materiaali löytyy tästä [linkistä](#).

Helsingin kaupungin grooming -hanke

- Grooming-hanke: Turvallisesti mediassa ja maailmalla – lapsiin ja nuoriin kohdistuvien seksuaalirikosten ehkäisy. Materiaali löytyy tästä [linkistä](#).

Hollolan turvataitokasvatusprojekti

- Projektissa on tuotettu materiaalia 2.-6. luokkien turvataitokasvatukseen. Materiaali löytyy [täältä](#). ■



Muuta materiaalia

- [Ihmisterveysoppi](#): opetuskokonaisuus sisältää ihmiseksi kasvamisen alkeet, tärkeimmät perustiedot lapsille ennen murrosikää – ja kokeillun mallin niiden opettamiseen. Ihmisterveysoppi on tarkoitettu peruskoulun luokkien 1–4 terveystiedon opetukseen.
- [Tunne ja turvataitoja lapsille](#). 2015. THL. Aineisto soveltuu lasten ja perheiden kanssa työskentelevien käyttöön. Materiaali on laadittu pitäen silmällä erityisesti 5–11-vuotiaiden lasten tarpeita. Kirjan menetelmät ovat lapsilähtöisiä, toiminnallisia ja selviytymistä tukevia. Lapset oppivat vertaisryhmissä ja tutun aikuisen kanssa yhdessä pohtien ja harjoitellen.
- Vanha painos 2012. [Turvataitoja lapsille](#)
- Pelastakaa Lapset ry, [Kehoni on minun](#) opas+videot x4. Opas tarjoaa ammattilaisille, huoltajille ja kasvattajille tietoa ja tukea lapsiin kohdistuvan seksuaalisen häirinnän, houkuttelun ja seksuaaliväkivallan käsittelemiseen lapsen kanssa. Animaatiot käsittelevät lapsille sopivalla tavalla kehoa, oikeutta fyysiseen koskemattomuuteen ja seksuaaliväkivaltaa.
- [Mitä ihmettä?](#) Seksuaalikasvatusta 3-9 vuotiaille lapsille. Opas ammattilaisille. Sis harjoitteita.
- MLL, [Ei nettikiusaamiselle!](#) -opetusmateriaalissa on tietoa nettikiusaamisesta ja sen ehkäisemistä sekä toiminnallisia harjoituksia perusasteen 4.–6. luokkien opetukseen
- [Ota puheeksi](#). 2013. Pelastakaa Lapset ry. Tietoa internetiin liittyvän lasten seksuaalisen hyväksikäytön ennaltaehkäisystä ja auttamisen tavoista mahdollisissa ongelmatilanteissa lasten ja nuorten parissa toimiville ammattilaisille. Oppaan tehtäväosio sisältää harjoitteita, jotka auttavat lapsia ja nuoria pitämään huolta itsestään ja rajoistaan sekä vahvistavat heidän taitojaan toimia internetissä turvallisesti ja vastuullisesti.
- E. Korteniemi-Poikela, R. Cacciatore: Seksuaalisuuden Portaat / Sexualitetens steg för steg. Seksuaalisuuden portaat -käsikirja on ammattilaisille tarkoitettu materiaali, joka käsittää 11 porrasta eli kehitysvaiheet syntymästä aikuisuuteen. Kirja sisältää lisäksi oppituntien sisältöehdotuksia ja toiminnallisia harjoituksia teemojen käsittelyyn. Siinä on myös aiheita syventäviä asiantuntija-artikkeleita sekä tarinoita eri-ikäisten ihmisten seksuaalisuuden portailta. Jokaisesta portaasta löytyy myös infovideo. <https://www.hyvakysymys.fi/artikkeli/seksuaalisuuden-portaat/>
- [Hullunkuriset kohtaamiset -korttipeli](#), 11-13-vuotiaille (peliohjeet, pelikortit, pdf). Nuorten Exit. Itse kortit voit ladata [täältä](#).
- [MLL/Tehtäväkortit](#) Tehtäväkortteja voi hyödyntää laajalti opetuksessa ja nuorisotyössä. Tehtäväkorteissa on toiminnallinen harjoitus ja sitä taustoittava teoriaosuus. Voit hakea kortteja teeman, kohderyhmän ja

aihesanojen mukaan mm tunne- ja vuorovaikutustaidot.

- [Värituskuvat: uusi positiivinen tapa oppia turvataitoja 3-8-vuotiaille](#)
- [Mieli/ materiaalia alakouluihin.](#)
Suomen mielenterveys ry. Materiaalia mm tunne- ja kaveritaitojen harjoitteluun
- Sitähän sä kysyt! Tietopeli seksuaalikasvatuksesta. Tilattavissa Väestöliitosta. Maksullinen. Voidaan käyttää soveltuvien osien.
- Valteri on valtakunnallinen oppimis- ja ohjauskeskus erityisen tuen tarpeessa oleville lapsille. Maksullisia materiaaleja on tilattavissa osoitteesta: <https://www.valteri.fi/tuote-osasto/tunnetaidot-ja-vuorovaikutus/>

- Onerva Mäen koulun turvataitoyhmissä on lapsia ja nuoria, joilla on erityisen tuen tarvetta näkemisessä, kuulemisessa, kielessä tai/ja vuorovaikutuksessa. Heidän käyttämänsä turvataitomateriaalit ja tehtävät saatavissa: [Voppi turvataitokasvatus tehtävät](#)
- Honkalampi-säätiön projektissa Senso – seksuaalisuuteen liittyvät sosiaaliset tarinat seksuaalikasvatuksessa ja -ohjauksessa tuotettiin Sensonet-verkkosivusto, joka tarjoaa välineitä käsitellä seksuaalisuutta ja siihen liittyviä turvataitoja kuvien, kuvatarinoiden, sosiaalisten tarinoiden ja videoleikkeiden avulla kehitysvammaisten - ja autismikirjon henkilöiden kanssa. <http://www.sensonet.fi/etusi> ■

3. VIDEOMATERIAALIA

- [Pikku kakkosen videoita](#): 1. annetaan kaikille kehon osille nimet 2. Uimapukusääntö 3. Kosketuksen sääntö 4. Kolmen kohdan sääntö. Lisäksi tulostettavat paperinuket.
- Pelastakaa Lapset ry:n video [Nettivilje-Grooming](#)
- [Hyvää päivää keho](#) – video haluaa opettaa oman kehon kunnioittamista hyvällä asenteella. Jokaisen keho on arvokas ja omanlaisenaan juuri oikeanlainen. Siitä kannattaa pitää hyvää huolta, sillä sitä ei saa ostettua kaupasta uutena. Tämä Neuvokas perhe - video on suunnattu etenkin n. 10-13- vuotiaille nuorille. Videota

voi vapaasti käyttää opetusmateriaalina ja keskustelun introna esimerkiksi opetus-, sosiaali- ja terveystalveissa.

- [Nettiviljeä – Olenko ainoa?](#)
Mediakasvatus ja kuvaohjelmayksikkö MEKU. Tässä tarinassa käsitellään seurustelua, sosiaalisen median yksityisyysasetuksia ja nettituttujen tapamista. Erikoisvieraana virtuaalipoliisi Marko "Fobba" Forss. [Alakoulun viimeisille luokille.](#)
- [Dogs on Tinder-Topi the Corgi](#) Kaikki ei ole sitä miltä netissä vaikuttaa...
- Tasaseks -yrityksen tuottamat videot löytyvät [tästä linkistä.](#) ■

4. NETTISIVUJA / OPPAITA VERKOSSA

- [Opas seksuaalisen häirinnän ennalta-ehkäisemiseksi ja siihen puuttumiseksi kouluissa ja oppilaitoksissa](#) Granskog P, Haanpää S, Järvinen J, Lahtinen M, Laitinen K & Turunen-Zwinger S. Opetushallitus. Oppaat ja käsikirjat 2018: 4a.
- WHO [seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa](#)
- [Kansallisen lasten ja nuorten turvallisuuden edistämisen ohjelman tavoite- ja toimenpidesuunnitelma vuosille 2018-2025: Osa I.](#) THL.
- [Väkivallaton lapsuus: toimenpidesuunnitelma lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä 2020-2025 Osa II.](#) Korpilahti, U, Kettunen, H, Nuotio, E, Jokela, S, Nummi, V M, Lillsunde, P (toim.) 2019. STM.
- [Kasvukaruselli-verkkomateriaali.](#) Oivallista materiaalia 3-9-vuotiaiden lasten luontevaan ja myönteiseen seksuaali- ja turvataitokasvatukseen. Tiivis muutaman sivun opas, johon on koottu vinkit keskeisten aihepiirien käsittelyyn. Lisäksi oppaaseen on koottu hyväksi havaittuja kuvakirjoja sekä lisätiedon lähteitä erinomaiseksi kasvattajan paketiksi.
- Pelastakaa Lapset ry. 2011. [Suojele minua kaikelta.](#) Tietoa lasten kanssa ja lasten hyväksi toimiville ammattilaisille siitä, miten verkko ja digitaalinen media voivat altistaa lapsen seksuaaliselle hyväksikäytölle.
- Tietoa aikuiselle lasten (0-12v) median käytöstä. [Lasten mediamaailma pähkinänkuoressa](#)
- [Lapset netissä](#)– Puheenvuoroja lasten ja nuorten netin käytöstä ja riskeistä. 2013. Mediakasvatusseuran julkaisuja. Julkaisulla pyritään tarjoamaan vanhemmille, opettajille, nuorisotyöntekijöille ja muille lasten ja nuorten parissa toimiville ja aiheesta kiinnostuneille tietoa, jota on mahdollista hyödyntää sekä kasvatus-työssä että nettipalveluiden ja valvonnan kehittämistyössä.
- [Tasa-arvo kasvatuksessa](#) (Tasa-arvoasiain neuvottelukunta TANE) Opiskelupaketti, jonka avulla koulujen ja päiväkotien opetukseen tuodaan sukupuolinäkökulmaa. Paketti sisältää tekstejä ja videoita häirinnästä ja kiusaamisesta sekä erityisesti aikuisten velvollisuudesta puuttua siihen.
- [Lasten seksuaalinen hyväksikäyttö ja digitaalinen media.](#) 2017. Julkaisussa kerrotaan Nettivihje-toiminnasta sekä lasten seksuaalisesta hyväksikäytöstä digitaalisissa ympäristöissä. Julkaisu on tarkoitettu lasten ja nuorten kanssa toimiville kasvattajille ja ammattilaisille.
- Sisäasiainministeriö. 2012. [Turvallisempi huominen](#) . Sisäisen turvallisuuden ohjelma. 26/2012. Helsinki: Sisäasiainministeriö.
- Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön epäilyn tutkiminen. Käypä hoito -suositus. 2013. Suomalaisen

- Lääkäriseuran Duodecimin ja Suomen Lastenpsykiatriyhdistyksen asettama työryhmä. Helsinki. Suomalainen Lääkäriseura Duodecim. www.kaypa-hoito.fi
- Pahoinpitely ja seksuaalinen hyväksikäyttö. [Lastensuojelun käsikirja](#). THL. Alalukuina Seksuaali- ja pahoinpitelyrikosepäilyjen ilmoitusvelvollisuus, Pahoinpitelyepäily, Lapsen seksuaalisen hyväksikäyttöepäilyn selvittäminen, Lapsi kertoo seksuaalisesta hyväksikäytöstä, LASTA-malli, Viranomaisten roolit ja salassapito, Rikosprosessi lastensuojelun näkökulmasta, Tyttöjen sukuelinten silpominen ja Poikien ei-lääkätieteellinen ympärileikkaus ja lastensuojelu.
 - Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2014. [Kasvun kumppanit](#). Tietoa lapsen kaltoinkoittelusta ja turvataitokasvatuksesta. Linkkejä lisätietomateriaaleihin sivuston lopussa.
 - [Avaimia työskentelyyn](#). Lukija saa käytännön työkaluja kunniakonfliktitilanteiden hoitoon. Käydään läpi työskentelyn vaiheita sekä annetaan ohjeita neuvottelutyön tekemiseen. Ohjeita tukee reflektiivinen pohdinta työn haasteista. Lopussa pohditaan työskentelyn avaimia viranomaisen ja työntekijän silmin.
 - [Tyttöjen ja naisten ympärileikkausten ehkäisemiseen](#) liittyvä tietopaketti löytyy THL:n verkkosivuilta. Sisältää alaluvut Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpominen eli ympärileikkaus, Lainsäädäntö ja ihmisoikeussopimukset, Eri tyypit ja niistä aiheutuvat terveyshaitat, Ehkäisevä työ sekä Lähteet ja lisätietoa. Tavoitteena on tarjota tietoa perinteen taustasta, jotta asia olisi helpompi ottaa puheeksi käytännön työssä.
 - Monika-naiset ry auttaa väkivallan kohteeksi joutuneita maahanmuuttajanaisia ja toimii väkivallan ehkäisemiseksi, <http://www.monikanaiset.fi>.
 - [Tunnista seksuaalinen väkivalta ja toimi](#). Koulutusmateriaali 10.4.2019, Setlementti Tampere 10.4.2019. Satu Hintikka & Maire Toijanen, Väkivalta- ja kriisityön yksikkö/ Välitä!
 - [Lasten ja nuorten kokema seksuaalinen häirintä ja hyväksikäyttö internetissä](#). 2011, Selvitys lasten kokemasta seksuaalista häirinnästä ja hyväksikäytöstä digitaalisessa mediassa./Pelastakaa Lapset ry
 - [Grooming internetissä ja lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö](#). 2011. Selvitys rikostutkijoiden ja poliisiviranomaisten kokemuksista internetiin liittyvistä lapsen seksuaalisista hyväksikäytöistä./Pelastakaa Lapset ry
 - [Tutut tuntemattomat](#). 2011. Selvitys lasten ja nuorten nettituttavuuksista./Pelastakaa Lapset ry ■



5. KIRJOJA JA OPPAITA:

- Isot tunteet tulevat ja menevät -kirja. Kirjassa opetetaan lapsille, miten keho reagoi pelottavien ja traumaattisten tapahtumien jälkeen. Kirjaa voi lukea yhdessä lapsen kanssa tai lapsi voi lukea sitä itsenäisesti. Kirja on ladattavissa Suojellaan lapsia ry:n sivustolta: <https://suojellaanlapsia.fi/lataukset/>
- Ingman-Friberg S & Cacciatore R, 2016. Keho on leikki. Avain luonnolliseen seksuaalikasvatukseen alle kouluikässä on Susanne Ingman-Fribergin ja Raisa Cacciatoren toimittama ja eri asiantuntijoiden artikkeleita sisältävä kirja, joka tarjoaa tutkittua ja käytännönläheistä tietoa lapsen seksuaalisesta kehityksestä ammattikasvattajille ja lasten vanhemmille.
- Lapsen mieli, kieli ja kulttuuri - Opas mielenterveyden edistämiseen varhaiskasvatuksessa. Opas tarjoaa tietoisuuksia ja konkreettisia välineitä muun muassa voimavarojen vahvistamiseen, tunne- ja tietoisuustaitoihin, maahanmuuton kriisiprosessin ymmärtämiseen sekä kulttuurisensitiiviseen lapsen ja perheiden kohtaamiseen. Soveltuvien osien alakoulun ensimmäisille luokille. Maksullinen. Tilattavissa <https://mieli.fi/kirjat/lapsen-mieli-kieli-ja-kulttuuri>
- Cacciatore R & Korteniemi-Poikela E. 2019. Rakkaus ilo ja rohkeus, seksuaalisuuden portaat. Kirja esittelee 11 seksuaalisen kehityksen porrasta. Kuhunkin kirjan osioon liittyy interaktiivisia tehtäviä. Kirja puhuu kyvystä rakastaa sekä ensi oivalluksista itsestä rakkauden kohteena.
- Cacciatore R & Korteniemi-Poikela E. 2019. Sisu, Tahto, Itsetunto. Kirja esittelee 18 aggression porrasta, joita jokainen lapsi ja nuori kulkee matkalla vahvaan aikuisuuteen. Niitä täydentävät oivaltavat interaktiiviset tehtävät. Lapset ja nuoret opettelevat tunteiden hallintaa ja suuttumus on yksi tunteista. Se on tarpeellinen tunne turvataidoissa ja itsearvostuksessa.
- Cacciatore R. 2007. Huomenna pannaan pussauskoppiin! Eväitä tyttöinä ja poikana kasvamisen haasteisiin syntymästä murrosikään. Kuinka vastaan, kun lapsi tai murrosikä lähestyvä nuori esittää kehoon, tunteisiin tai kehitykseensä liittyviä kysymyksiä? Ja mitä on hyvä kertoa, vaikka lapset eivät kysyisikään?
- Brandt P, Korteniemi-Poikela E, Cacciatore R & Huovinen M. 2004. Hei beibi mä oon tulta! WSOY. Nuorten perusopas murrosiästä, seurustelusta ja seksistä. Asiatietoa ja kokonaisvaltainen tuki murrosikäiselle hauska ja uudenlaisessa muodossa. Sopii jo ala-asteen viimeisille luokille ja koko yläasteen ajalle. Materiaalia opetus- käyttöön ja jaettavaksi.
- Taskinen, S. (toim.) 2003. Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn selvittäminen. Asiantuntijaryhmän suositukset sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle. Oppaita 55. Helsinki: Stakes. 42.
- Antikainen, J. & Taskinen, S. (toim.). 2006. Seksuaalisesti hyväksikäytettyjen lasten ja lapsia hyväksikäyttäneiden nuorten hoito. Helsinki: Stakes. ■

6. VANHEMMILLE

- [Yhdessä turvallisesti netissä](#) - opas auttaa sinua puhumaan 6–12-vuotiaan lapsen kanssa kolmesta tärkeästä aiheesta: kiusaamisesta, seksuaalisesta häirinnästä ja seksuaaliväkivallasta sekä yksityisyyden suojaamisesta.
- [Kehoni on minun](#)- opas vanhemmille. Pelastakaa lapset ry.
- MLL vanhempainnetti tarjoaa tukea ja vinkkejä vanhemmuuteen. Aiheena mm [Miten puhun lapselle ahdisteluvista aikuisista?](#)
- [Lapsi rikoksen uhrina](#) Tietoa väkivalta- tai seksuaalirikoksen uhriksi joutuneen lapsen vanhemmalle. Opas ja esite.
- Lapset ja media. MLL-sivusto vanhemmille. <https://www.mll.fi/vanhemmille/tietoa-lapsiperheen-elamasta/lapset-ja-media/> ■

